

Michał Kondratiuk

ELEMENTY BIAŁORUSKIE I UKRAIŃSKIE
W OJKONIMII
POLSKO-WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIEGO POGRANICZA

Tereny wschodniego pogranicza Polski od najdawniejszych czasów stanowiły strefę styków różnych fal ludnościowych i krzyżujących się wpływów kulturowych. Na północy odwiecznie siedziały plemiona bałtyckie, nad Niemnem Litwini i Jaćwingowie, a na zachód od nich Prusowie. Ludy bałtyckie wchodziły w różnorodne kontakty z zamieszkującymi na południe od nich Słowianami. Słowianie zachodni stykali się tu ze Słowianami wschodnimi.

Dzisiaj w przygranicznych rejonach Suwalszczyzny obok Polaków mieszkają Litwini, zaś na Białostocczyźnie obok ludności polskiej – społeczność białoruska i tatarska, a dalej na południe w pasie przygranicznym województw: białkopodlaskiego, chełmskiego i zamojskiego obok ludności polskiej mieszkają w skupiskach zwartych lub pojedynczo rodziny mniejszości ukraińskiej¹. W wielu wsiach gwara polska współistnieje z gwarą białoruską czy ukraińską. Ludność większości wsi pasa wschodniego jest dwujęzyczna.

Bilingwizm, jak wiadomo, powstaje na terenach o mieszanym charakterze etnicznym. Przedstawiciele jednej narodowości zmuszeni są do używania oprócz swego języka ojczystego również języka drugiej grupy etnicznej. Najczęściej bilingwalni są przedstawiciele grupy etnicznej, która z przyczyn społeczno-gospodarczych czy politycznych odgrywa mniejszą rolę w danym kraju. Na omawianym terenie rola poszczególnych grup etnicznych w ciągu dziejów ulegała zmianom, a to w związku ze zmianami przynależności tych ziem do różnych organizmów państwowych.

Stanisław Glinka we *Wstępie* do 1 tomu *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny* pisze, „ze wyciąganie wniosków co do przynależności narodo-

¹ Po II wojnie światowej większość ludności ukraińskiej została przesiedlona na polskie ziemie północne i zachodnie. Ukraińcy na badanym terenie przestali istnieć jako zwarta grupa etniczna.

wej mieszkańców Białostoczczyzny na podstawie gwary, którą się posługują, może prowadzić do błędów. Świadomość narodowa nie kształtowała się tu według kryterium językowego. Zasadniczą rolę odegrało wyznanie. Nie ma przy tym znaczenia, czy ktoś jest wierzący, czy obojętny pod względem religijnym. Decyduje raczej wychowanie w określonym środowisku. Tak więc mówiący na co dzień gwarą białoruską katolicy w okolicach Sokółki i Dąbrowy Białostockiej uważają się za Polaków, prawosławni spod Bielska Podlaskiego czy Siemiatycz – przeważnie za Białorusinów, chociaż gwarą ich ma wiele cech ukraińskich. Zdarza się też, że ktoś mówi po polsku, uważa się za Białorusina, a pochodzi z rodziny posługującej się gwarą ukraińską. Poza tym jeszcze nie u wszystkich świadomość narodowa jest skryształizowana². Tę uwagę co do przynależności narodowej można odnieść również do wielu mieszkańców zachodniego Pobuża, gdzie gwarą wschodniosłowiańska nie jest decydującym kryterium w określaniu swojej przynależności etnicznej, a język, którym ludność posługuje się, określany jest jako: „język tutejszy”, „mowa prosta”, „mowa chachlacka” itp.

Ta niejednorodność etniczna i językowa osadnictwa wschodniego pogranicza Polski oraz zmienna przynależność poszczególnych rejonów do różnych państw i jednostek administracyjnych sprawiły, że nazwy geograficzne omawianego pasa są bardzo ciekawe, bo zróżnicowane pod względem językowym, znaczeniowym i słowotwórczym. Obok toponimów polskich występują nazwy wschodniosłowiańskie i bałtyckie oraz formacje hybrydalne polsko-białoruskie, polsko-ukraińskie i słowiańsko-bałtyckie.

W tym miejscu wskażę tylko na elementy białoruskie i ukraińskie w pasie polsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza, od Kanału Augustowskiego na północy po dorzecze Sanu na południu. Pomijam całkowicie problem kontaktów bałto-słowiańskich na całym obszarze Polski północno-wschodniej oraz wzajemnych wpływów polsko-ukraińskich w ojkonimii na południe od Biłgoraja i Tomaszowa Lubelskiego.

Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii na znacznej części badanego obszaru, tj. między Kanałem Augustowskim a Bugiem, na odcinku od granicy państwowej z BSRR po ujście Nurca do Bugu, przedstawiłem i zanalizowałem w osobnej monografii i wielu artykułach³. Objasnienia

² *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jablońska i J. Siatkowski, Wrocław 1980, s. 10.

³ M. Kondratiuk, *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Wrocław 1985; tenże, *Mikrotoponimy litewskie od dūgnas, karklynas, vidūgiris w gwarach polskich i białoruskich Białostoczczyzny*, „Acta Baltico-Slavica” (dalej: ABS) 1976, 9, s. 219–224; tenże, *Litovskije elementy v mikrotoponimii polsko-beloruskoj polosy*, [w:] *Etnolingvističeskije balto-slavjanskije kontakty v nastojaščem i prošlom, 11–15 XII 1978 g. Predvaritelnyje materialy*, Moskwa 1978, s. 91–93; tenże, *Beloruskije i litovskije elementy v sisteme polskoj toponimii i mikrotoponimii apelativnogo proischoždenija*, [w:] *Proceedings of Thirteenth International Congress*

niektórych nazw bałtyckich na badanym terenie można znaleźć w pracach innych autorów⁴.

Odbicie stosunków językowych polsko-białoruskich i polsko-ukraińskich w nazwach geograficznych badanego pasa przygranicznego było przedmiotem zainteresowania i uwagi wielu autorów monografii regionalnych⁵ i różnych opracowań poświęconych pewnym kategoriom sufiksalnym i znaczeniowym⁶ na znacznie szerszym terenie oraz autorów osobnych artykułów i przyczynków⁷. Niektórzy autorzy monografii onomastycznych nie negują możliwości istnienia substratu wschodniosłowiańskiego ale samego problemu nazw ruskich głębiej nie analizują i osobno nie wydzielają. Ujawnienie elementów wschodniosłowiańskich w ojkonimii czy mikrotoponimii określonego obszaru na podstawie takich prac o charakterze materiałowo-interpretacyjnym wymaga sprawdzenia i analizy całego materiału źródłowego i współczesnego zawartego w artykułach hasłowych słownika nazw miejscowości czy słownika

of Onomastic Sciences, Cracow, August 21–25, 1978, ed. K. Rymut, Wrocław 1981, s. 639–646; tenże, *Zapomniane bałtyckie nazwy osad na obszarze między rzeką Biebrzą a Narwią*, ABS 1984, 16, s. 165–175; tenże, *Baltijskije imena sobstvennyje v slavjanskoj jazykovej srede*, [w:] XV. Internationaler Kongress für Namenforschung, 13.–17. August 1984. *Der Eigename in sprache und Gesellschaft. V. Vorträge und Mitteilungen in der Sektion 4 – Eigennamen und Sprachkontakt*, Leipzig 1985, s. 113–117; tenże, *Ajkonimy pluralia tantum litouskaha pochodžannja u Belastockim rehijone*, [w:] *Belaruskaja anamastyka 3*, Mińsk 1985, s. 68–80; tenże, *Baltycko-słowiańskie hybrydy nazewnicze z formantami -i(z)na, -szy(z)na, -icha na terenie Białostoczczyzny*, [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, Lublin 1986, s. 185–198.

⁴ K. O. Falk, *Regestr spisania jezior... roku 1569. Ze studiów nad nazwami jezior*, [w:] ABS 1976, 10, s. 89–217; tenże, *Ze studiów nad sławizacją litewskich nazw miejscowych i osobowych*, „Scando-Slavica” (Kopenhaga) 1963, 9, s. 87–103; J. Nalepa, *W sprawie siedzib Jaćwięgów*, „Rocznik Białostocki” 1981, 14, s. 117–137; tenże, *Z badań nad jaćwięgskimi relikami onomastycznymi Poleksza*, [w:] *Studia linguistica slavica baltica Canuto-Olavo Falk*, Lund 1966, s. 185–202; T. Zdancewicz, *Geografičeskoje respołożenje baltijskich i slavjanskich nazvanij mšistych bolot, osnovannych na kornjach mčch (ekwivalent baltijskogo mus- i saman- (*sam-) na Suwałšyčynie*, [w:] *Konferencija. Etnolingwističeskie balto-slawjanskie kontakty v nastojaščem i prošlom, 11–15. XII 1978 g. Predvaritelnyje materialy*, Moskwa 1978, s. 80–82; tenże, *Nazwy terenowe i miejscowe z litewskimi apelatywami geograficznymi balà, brastà, raštas, lankà, pieva na Suwałšczyčynie*, [w:] *Studia nad gwarami Białostoczczyzny. Morfologia i słownictwo*, red. E. Smułkowa i I. Maryniakowa, Warszawa 1984, s. 123–177.

⁵ I. Halicka, *Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostoczczyzny*, Warszawa 1976–1978, cz. 1–2; M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Wrocław 1974; C. Kosyl, *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław 1978; M. Łesiów, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin 1972; B. Tichoniuk, *Odapelatywne nazwy terenowe południowej Białostoczczyzny. Słownik topoosnów*, Opole 1986; S. Warchoł, *Nazwy miast Lubelszczyzny*, Lublin 1964; B. Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i belskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław 1988.

⁶ H. Górnowicz, *Rodowe nazwy miejscowe Podlasia*, „Onomastica” 1967, 12, s. 5–69; H. Safarewiczowa, *Nazwy miejscowe typu Mroczkowiżna. Klimontowszczyzna*, Wrocław 1956.

⁷ S. Jaszniński, *Supraśl*, „Prace Filologiczne” 1927, 12, s. 152–164; M. Łesiów, *Skąd się wzięła nazwa Hrubieszów?*, „Onomastica” 1960, 6, s. 107–110.

mikrotoponimów, a następnie wskazania elementów obcych, które mogą dotyczyć fonetyki, słowotwórstwa lub leksyki, i to zarówno apelatywów jak i nazw własnych (osobowych, miejscowych, wodnych).

Przy analizie nazw miejscowości wschodniego pogranicza Polski należy jasno, ściśle odróżniać i polskimi nazywać te ojkonimy, które z polskich pierwiastków i po polsku są urobione. Nie należy kierować się niczym nie krępowaną pomysłowością, z góry powziętym pragnieniem, chęcią udowodnienia, że na obszarze Polski bodaj wszystkie nazw miejscowe są pochodzenia polskiego⁸.

Elementy białoruskie czy ukraińskie mogą występować jednocześnie w brzmieniu oficjalnym i gwarowym nazw miejscowości lub tylko w postaciach gwarowych nazw. Badacze terenów pogranicznych i językowo mieszanych zgodnie stwierdzają, iż formy gwarowe nazw miejscowych na ogół lepiej i wyraźniej oddają cechy białoruskie lub ukraińskie, zwłaszcza na obszarach, gdzie do dziś gwary wschodniosłowiańskie są używane a miejscowa ludność jest dwujęzyczna polsko-białoruska lub polsko-ukraińska. Maksymalny zasięg występowania gwar wschodniosłowiańskich na terenie między Kanałem Augustowskim a Bugiem (na odcinku między Niemirowem i Drohiczyńem) najlepiej ilustruje Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny⁹. Aktualne zasięgi rozprzestrzenienia dialektów ukraińskich w południowej części badanego terenu nie są ustalone. Można je określić tylko na podstawie dokładnych badań terenowych. Obszary występowania gwar ukraińskich wyznaczone w latach trzydziestych przez prof. W. Kuraszkiewicza¹⁰ wskutek upływu czasu i masowych przesiedleń ludności ukraińskiej uległy istotnym zmianom. Zachodnia granica gwar z formami ukraińskimi wytyczona w latach siedemdziesiątych przez L. Kaczmarka, J. Bartmińskiego i J. Mazura¹¹ jest zapewne nieściśła, ponieważ opiera się tylko na materiałach do Atlasu gwar [polskich? – M. K.] Lubelszczyzny. Bardziej dokładne zasięgi gwar ukraińskich na niektórych odcinkach omawianego obszaru przynoszą prace F. Czyżewskiego, M. Łesiowa i innych badaczy¹².

⁸ Por. K. Nitsch, *Znów etymologiczne maniactwo*, „Język Polski” 1951, 31, s. 89–90.

⁹ Tamże, s. 123.

¹⁰ W. Kuraszkiewicz, *Przegląd gwar województwa lubelskiego. Rozwój 'a na tle dyftongów i palatalizacji w dawnych gwarach ruskich Podlasia i Chełmszczyzny; Ukraińska dyspalatalizacja w gwarach podlaskich; Ukraińskie i białoruskie dyftongi i ich redukcje w gwarach od Sanu po Narew; Końcówki -t i -t' w gwarach ruskich*. Artykuły i mapki do nich zebrane są w tomie: W. Kuraszkiewicz, *Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej*, Warszawa 1985, s. 8–20, 120–172, 204–210; tenże, *Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych*, Warszawa 1963.

¹¹ L. Kaczmarek, J. Bartmiński, J. Mazur, *Ugrupowanie gwar Lubelszczyzny*, „Biuletyn LTN, Humanistyka” 1978, 20, nr 1–2, s. 65–89.

¹² F. Czyżewski, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin 1986; M. Łesiów, *Gwary ukraińskie na terenie Polski Ludowej*, „Slavia Orientalis” 1973, 22, s. 67–78;

I. Elementy wschodniosłowiańskie widoczne tylko w brzmieniu gwarowym nazw miejscowości. Formy urzędowe tych ojkonimów są czysto polskie. Zarówno tu jak i dalej nie przytaczam całego materiału z badanego terenu a podaję tylko wybrane przykłady dla odpowiednich zjawisk językowych z zakresu fonetyki, morfologii, słownictwa i akcentuacji. Oto przykłady charakterystycznych cech języka białoruskiego i ukraińskiego zachowane w gwarowym brzmieniu nazw miejscowości:

1. Wschodniosłowiański akcent swobodny i ruchomy w odróżnieniu od akcentu polskiego na przedostatniej sylabie, np. Bieniasze, gw. *beñaše*, woj. biał., Lipina, gw. *lipiná*, woj. biał., Kociuba, gw. *koćuba*, woj. zam., Kuźnica, gw. *kuźnica*, woj. biał., Mielniki, gw. *mėłńiki*, woj. biał., Nomiki, gw. *nomiki*, woj. biał.

2. Białoruskie akanie i jakanie, tj. wymowa *e, o, a* w pierwszej sylabie przed akcentem jak *a* po spółgłoskach twardych i miękkich, np. Bohoniki, gw. *bahońiki*, woj. biał., Chilmony, gw. *χilmanė* woj. biał., Holaki, gw. *halaki*, woj. biał., Kołodno, gw. *kałodno*, woj. biał., Olchowniki, gw. *alχouniki*, woj. biał., Oleszkowo, gw. *alėškavo*, woj. biał., Orłowicze, gw. *arłovičy*, woj. biał., Poganica, gw. *paħanica*, woj. biał., Brzozowy Grud, gw. *barozau hrut*.

3. Wschodniosłowiańska realizacja psl. samogłosek nosowych *ę, *ą. Przykłady: Miękisze, gw. *makišy*, Piątak, gw. *paťak*, Pięciowłoki, gw. *paćivaloki*, woj. biał., Dąbrowa Białostocka, gw. *dombrova*//*dambróva*//*dubróva*, Dąbrowki, gw. *dubrouki*, woj. biał., Gołębie, gw. *golėbbe*//*hulubė*, woj. zam., Mętna, gw. *mutna*//*mutnaja*, woj. biał., Kąty, gw. *konty*//*kuty*, woj. bpodl., Zadębcze, gw. *zadėmpcy*^e//*zadupcy*^e, woj. zam.

4. Wschodniosłowiański rozwój psl. połączeń *tort, *tolt, *tert, *telt, tj. pełnogłos zamiast pol. metatezy bez wzdłużenia samogłoski (*trot*, *tlot*, *tret*, *tlet*). Przykłady: Grodzisk, gw. *haraźisko*, Grodzisko, gw. *hara isko*, Gródek, gw. *haradok*, woj. biał., Gródek, gw. *grudek*//*horodok*, woj. zam., Krowica, gw. *krowica*//*korovića*, woj. chełm., Mroczyn, gw. *moročyn*, woj. zam., Ogrodniki, gw. *horodńiki*, *harodńiki*, woj. biał., Brzozowo, gw. *herozavo*, Przechody, gw. *peraxody*, wieś w gm. Gródek, *pereχody*, przysiółek w gm. Hajnówka, woj. biał., Przewodów, gw. *pševodu*//*perevodi*, woj. zam., Srebrzyszcze, gw. *serebryšče*, woj. chełm., Baciki Średnie, gw. *baćiki seredni*, woj. biał., Zabłocie, gw. *zabolote*, dwie miejscowości w woj. biał. i jedna wieś w woj. bpodl., Złotniki, gw. *zolatńiki*, woj. biał.

5. Białoruskie i ukraińskie kontynuanty psl. *r, *rj ($\geq r$ twarde) zamiast pol. *rz* (=r̄). Przykłady: Dobromierzyce, gw. *dobromiżyce*//*dobromiryći*, woj. zam.,

Krzywa, gw. *kryvaja*, woj. biał., Krzywowierzba, gw. *kryvoverba*, woj. chełm., Krzyczew, gw. *kryčov*, woj. bpodl., Krzyże, gw. *kryžě*, Morze, gw. *móre*, woj. biał., Starzyna, gw. *staryna*, woj. biał. i chełm., Strzyżowiec, gw. *stŕyžóv-ec//stryživeć*, woj. zam., Przystawka, gw. *prystauka*, woj. biał.

6. Wymowa psł. *ě jak 'e (podlegające jakaniu) w języku białoruskim lub jak i w języku ukraińskim, czy też dyftongu ie w dialektach wschodniosłowiańskich zamiast pol. e, które może przechodzić w 'a przed spółgłoskami przedniojęzykowymi twardymi t, d, s, z, n, l, r. Przykłady: Biała, gw. *bela*, woj. biał., Biała Podlaska, gw. *bała//bila*, woj. bpodl., Białki, gw. *biłki*, Białousy, gw. *belausy*, Białowieża, gw. *belaveža//balaveš*, Piaski, gw. *pieski*, woj. biał., Żalaszce, gw. *zalasóče//zalisóče*, woj. chełm.

7. Ukraińska dyspalatalizacja spółgłosek przed samogłoskami przednimi: e różnego pochodzenia, które nie zmieniło się w o oraz przed dawnym psł. i, które spłynęło z y. Przykłady: Boratyniec Ruski, gw. *boratyneć ruski*, Borowiki, gw. *borovyky*, woj. biał., Busieniec, gw. *buśenic//busyneć*, woj. chełm., Grabowiec, gw. *hrábuvec*, woj. biał., Holeszów, gw. *holešiu*, woj. bpodl., Kamień, gw. *kameń*, woj. biał., Kijowiec, gw. *kijoveć*, Lipnica, gw. *lypnyća*, Michałki, gw. *myzałki*, Pratulín, gw. *pratulyń*, Wierzbica, gw. *verbyća*, Zaczopki, gw. *zacupky*, woj. bpodl., Zagórnik, gw. *zahirnyk//zagurník*, woj. chełm.

8. Utrzymanie białoruskiej i ukraińskiej głoski dźwięcznej szczelinowej tylnojęzykowej *ɣ* lub gardłowej *h* zamiast polskiej i rosyjskiej spółgłoski zwartej dźwięcznej *g*. Obie spółgłoski szczelinowe oznaczono literą *h*. Przykłady: Garbary, gw. *harbary*, Gliniszcz Wielkie, gw. *hlinišča veľka*, Gnilec, gw. *hnilec*, woj. biał., Gołębie, gw. *hulube//golembe*, woj. zam., Grabarka, gw. *hrabarka*, Grabowo, gw. *hrabovo*, woj. biał., Gródek, gw. *horodok//grudek*, woj. zam., Gruzka, gw. *hruskaia*, Grzebień, gw. *hrebańe*, Grzybowce, gw. *hrybowcy*, Bagniuki, gw. *bahnuki*, woj. biał., Bogucice, gw. *bohutyče//bogućice*, woj. zam., Jagodniki, gw. *jahodniki*, Kruglany, gw. *kruhlany*, woj. biał., Rygałówka, gw. *ryhalouka*, woj. suw.

9. Białoruskie i ukraińskie formanty toponimiczne są dostosowywane do wymowy polskiej poprzez adaptacje fonetyczne i substytucje przyrostków, przedrostków i końcówek. Przykłady: Bieniowce, gw. *beńaucy*, Butrymowce, gw. *butrymaucy*, Chomontowce, gw. *komataucy*, Dawidowce, gw. *davidoući*, Dubicze-Tofiłowce, gw. *tofylovći*, Gregorowce, gw. *ryhoroući*, woj. biał.; Jaryłówka, gw. *iarylauka*, Borysówka, gw. *borysouka*, Bobrówka, gw. *bobrivka*, woj. biał.; Dłużniów, gw. *doužnių//dłużniuu*, woj. zam., Holeszów, gw. *holešiu*, woj. bpodl., Lemieszów, gw. *limešuu//lmyšiu*, Małków, gw. *małkuf//małkių*, Wilków, gw. *vilkuf//vulkių*, woj. zam.; Doktorce, gw. *doxtorcy*, Suchowolce, gw. *suxovólci*, woj. biał.; Aleksicze, gw. *aleksičy*, Hryniewiczze, gw. *hrynevičy*, Orłowicze, gw. *arłovičy*, Żerczyce, gw. *žyrčyčy*, woj. biał.;

Krzywa, gw. *kryvaja*, Grzuzka, gw. *hruskaia*, woj. biał., Hruskie, gw. *hruskaje*, woj. suw., Suszno, gw. *Šišne*^o, woj. chełm., Dolna, gw. *dolne*, Mochnata, gw. *mochnate*, woj. biał.

10. Zastępowanie wschodniosłowiańskich formantów *-ina*, *-szczyzna* odpowiednikami polskimi *-izna*, *szczyzna*. Przykłady: Borsukowizna, gw. *bor-sukovina*, Boratyńszczyzna, gw. *boratynščyna*, woj. biał., Borysowszczyzna, gw. *borýsovščyna*, Chmielewszczyzna, gw. *chmeleuščyna*, Gabrylewszczyzna, gw. *gabryleuščyna*, Gorszczyzna, gw. *gorščyna*, Kapitańszczyzna, gw. *kapitańščyna*, Maksymowszczyzna, gw. *maksimuuščyna*, Mikielowszczyzna, gw. *mikeleuščyna*, Paszkowszczyzna, gw. *paškouščyna*, Rutkowszczyzna, gw. *rutkouščyna*, woj. biał., Starzyzna, gw. *staryna//stażyzna*, woj. zam., Zabłotczyzna, gw. *zabłoččyna*, woj. biał. Funkcję formantu *-szczyzna* może pełnić ukraiński przyrostek *-yšče*, jak np. w nazwie: Pawliszczyzna albo Pawliszcze, gw. *pavlyšče*, w woj. zam.

11. Do rzadziej spotykanych cech różniących formy gwarowe od urzędowych nazw miejscowości należą np. a) zamiana wschodniosłowiańskich *ou*, *ov* polskimi *ól*, *lu* (z psł. *l) : Żółtki, gw. *žoutke*, Długi Bród, gw. *dovhi brót*, woj. biał., b) zachowanie w postaciach gwarowych fonemów *í*, *ǎ* : Cisy, gw. *čisy*, Boćki, gw. *boiki*, woj. biał., Dziekanów, gw. *dekũũu//žekanuf*, woj. zam., Grodzisko, gw. *horodisko*, Judzianka, gw. *judanka//južanka*, woj. biał. i inne.

12. W zakresie leksyki różnice między nazwami urzędowymi i ich formami gwarowymi są stosunkowo rzadkie. Odnosi się to do apelatywów będących bazą dla nazw miejscowości jak i nazw własnych: osobowych i geograficznych. Przykłady: Bartniki, gw. *bortniki*, Ostra Góra, gw. *ostrá hara*, Ostrów Południowy, gw. *južny vòstrau//paludnòvaja vòstrava*, Ostrów Północny, gw. *šèverno vòstravo*, Przesławka, gw. *paròslauka*, Krasna Wieś, gw. *krasne selo*, woj. biał.

Osobną grupę tworzą nazwy urzędowe zniekształcone, posiadające prawidłowe odpowiedniki w gwarach białoruskich i ukraińskich i nieraz we wcześniejszych poświadczeniach źródłowych. Powstały one przez adideację wyrazów wschodniosłowiańskich do najbliższej dźwiękowo stojących wyrazów polskich, *brus*. i ukr. *hrud* 'miejsce podwyższone i suche wśród łąk błotnistych lub błot, wzgórek', pol. *grąd* z apelatywem polskim *gród* 'miejsce obronne z zamkiem; twierdza; miasto', np. Górny Gród, hist. *Hurynov Hrud*, gw. *hurnouščyna*, Juszkowy Gród, hist. *Juszkowy Hrud* 1784 r., *Juszkiewicz Hrud* 1623 r., gw. *juškòu hrut*, Gródki, gw. *hruiki*, Suchy Gród, gw. *suxi hrut*, Sawiny Gród, gw. *sáviny hrut*, woj. biał.¹³ W nazwie Górny Gród człon pierwotny: *Huryn-ov* (: im. wschłow. *Huryn* : cerk. *Gurij*) został zastąpiony pol. przymio-

¹³ M. Kondratiuk, *Nazwy miejscowe i terenowe od apelatywów geograficznych grąd, hrud na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim*, ABS 1979, 12, s. 121-131.

tnikiem *górnny*, zaś w nazwie: Sowiny Gród dawny człon: *Sawin* (: im. *Sawa*, cerk. *Sawielij*) został skojarzony z n. os. *Sowa* lub apelatywem *sowa*.

II. Elementy białoruskie i ukraińskie zachowane w formach urzędowych nazw miejscowości i postaciach gwarowych toponimów.

Język polski przejmując białoruskie i ukraińskie ludowe nazwy miejscowości przystosowywał je do własnego systemu głosowego i zasad pisowni polskiej. Stopień tego przystosowania był różny. Brzmienie nazw oznaczanych obiektów w ciągu dziejów również ulegało zmianom. Zależało nie raz od okresu historycznego, rodzaju dokumentu oraz od tego, przez kogo dane nazwy były wymawiane i zapisywane. Oprócz narodowości pisarza formy nazw zależały od sytuacji etnicznej na określonym terenie i tradycji nazewniczej. Zapisy nazw poszczególnych obiektów zamieszkałych w przekroju historycznym podają dobrze opracowane regionalne monografie onomastyczne lub słowniki geograficzno-historyczne. Dla większości obszaru Polski takich opracowań brak. Nie ma ich również dla znacznego pasa polsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza. Z tego też względu elementy wschodniosłowiańskie w ojkonimii omawianego terenu można przedstawić w oparciu o urzędowe wykazy nazw miejscowości, które wydano w okresie powojennym, po 1945 r.

Cechy białoruskie i ukraińskie w formach nazw urzędowych można zilustrować w punktach, podobnie jak to uczyniono wyżej dla ukazania tych cech w odpowiednikach gwarowych nazw oficjalnych, z wyjątkiem akcentu, który w języku polskim jest stały i nie oddaje różnic występujących w nazwach ludowych. Z braku miejsca na zagadnienia ujęte wyżej w punktach podam po jednym lub dwa przykłady: Achrymowce, gw. *axrymaucy*, woj. biał.; Dubiny, gw. *dubiny*, woj. biał., Telatyn, gw. *telatyn*, woj. zam.; Horodyszczce, gw. *horodyšče*, woj. chełm., Mołoczki, gw. *mołocki*, woj. biał.; Hrebenne, gw. *hrebenne*, woj. zam.; Bielki, gw. *belki*, woj. biał., Bielawin, hist. *Bilawin*, gw. *balavin*, woj. chełm.; Dobratycze, gw. *dobratyčy*, woj. bpodl., Werejce, gw. *vy^lrejce*, woj. chełm., Husynne, gw. *husynne*||*χusynne*, woj. zam.; Hołowno, gw. *hołovno*, woj. bpodl., Husaki, gw. *husaki*, woj. biał.; Mołodiatycze, gw. *mołodatyče*, Teptiuków, gw. *teptiukuf*||*t'ipt'ikuf*||*čipč'ikuf*, woj. zam.

Przedstawienie problemu wzajemnego oddziaływania na siebie języka polskiego i gwar wschodniosłowiańskich na omawianym terenie w oparciu o materiał onomastyczny wymaga zgromadzenia odpowiedniej dokumentacji historycznej ze źródeł rękopiśmiennych i drukowanych, jak również zapisów gwarowych nazw miejscowości zebranych u autochtonów w terenie i zapisanych w dwóch wersjach językowych z obszarów, gdzie ludność jest dwujęzyczna i niejednolita pod względem etnicznym.

Михаил Кондратюк

БЕЛОРУССКИЕ И УКРАИНСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ
В ОЙКОНИМИИ
ПОЛЬСКО-ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОГО ПОГРАНИЧЬЯ

В статье рассматриваются примеры влияния белорусского и украинского языков на ойконимию Польши в зоне польско-восточнославянского пограничья, от Августовского канала на севере по бассейн реки Сан на юге. Здесь до сих пор проживают компактно или отдельные группы и семейства белорусского и украинского населения. Белорусские и украинские элементы указываются в официальных названиях населённых мест и их диалектных вариантах. Доказано, что восточнославянские элементы более сохранились в диалектных формах ойконимов чем в официальных. Выказывается необходимость представления взаимовлияния языков на топонимическом материале извлеченном из исторических источников и собранном в полевых исследованиях.